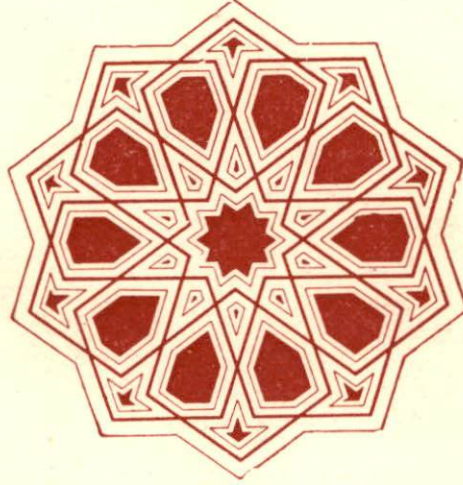

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

I-II
1954

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 5 4

Şihri Polon Bağısı

Yıl: 1954

Cilt : 3, Sayı: I-II

İLÂHIYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHIYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

I-II
1954

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 5 4

İÇİNDEKİLER

KÜRKCÜOĞLU, KEMAL EDİB : <i>Lâmiyye-i Kelâmiyye</i>	1
ATEŞ, PROF. AHMED : <i>Gazâlî'nin "Batınîlerin Belini Kıran Deliller"i. Kitâb Kavâşım al-Bâtînîya</i>	23
YURDAYDIN, DR. HÜSEYİN GAZİ : <i>Türk Sanatının Varlığını İnkâr Eden Batılı Sanat Tarihçileri</i>	55
DOĞAN, LÜTFİ (Çev.) : <i>İbni Fadlan Seyahatnamesi</i>	59
ÜLKEN, PROF. HİLMİ ZİYA : <i>Remzi Oğuz Arık</i>	81
KARAMAĞARALI, HALÛK : <i>Prof. Remzi Oğuz Arık'ın Eserleri</i>	83
ÜLKEN, PROF. HİLMİ ZİYA : <i>Yusuf Ziya Yörükân</i>	89
KUTLUAY, YAŞAR : <i>Yusuf Ziya Yörükân'ın Makaleleri</i>	93
YETKİN, PROF. SUUT KEMAL : <i>Milletlerarası V. Sanat Tenkidçileri Kongresi</i>	97
BİBLİYOGRAFYA :	
Louis Bréhier, <i>Vie et mort de Byzance</i> (Doç. Dr. Neşet Çağatay).....	101
Fehmi Ethem Karatay, <i>İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça Basmalar Alfabetik Kataloğu</i> (A. Ateş).....	104
Dâ'î al-Kâzî 'Alî b. Hanzâla al-Vadâ'î, <i>Kitab simt al-ḥaka'ik (fi 'aḳa'id al-Ismâ'iliye)</i> (A. Ateş).....	105
Emmy Wellesz, <i>Akbar's Religious Thought Reflected in Mogul Painting</i> (Dr. Hüseyin Gazi Yurdaydın).....	106
Dergimiz Hakkında Aldığımız Mektuplardan Bazıları.....	108

Emmy Wellesz, Akbar's Religious Thought Reflected in Mogul Painting, (Ekber'in Dinî Tefekkürünün Moğol Resmindeki Akisleri, London, George Allen and Unwin LTD. 1952. pp. 47, planş 20, 8°.

E. Wellesz'in yukarıya adını yazdığımız eseri, Londra'da G. Allen ve Unwin Ltd. Yayınevi tarafından "Doğu ve Batının Ahlâkî ve Dinî klâsikleri" serisinin yedinci kitabı olarak yayınlanmış bulunmaktadır. Yayınlayıcılar tarafından yazılmış olan genel girişte, geçirmiş olduğumuz iki dünya harbi sonunda, artık insanların iyi geçinebilmeleri için yeni bir dünya görüşüne ihtiyaçları olduğu ifade edilmekte, batı ve doğudan ahlâkî ve dinî san'at eserlerini içine alacak olan bu serinin, diğer milletlerin kültür ve medeniyetlerinin anlaşılması ve değerlendirilmesine yardımcı dokunacağı fikri üzerinde durulmaktadır. Gerçekten İkinci Dünya Harbi'nin sona ermesinden hemen biraz sonra, 1946'da, Amerikanın Yale Üniversitesi Felsefe Profesörlerinden F. S. C. Northrop, "Doğu ve Batının Birleşmesi" ¹ adını taşıyan eserinde, doğu ve batının türlü hayat değer ve ölçülerini ciddi bir şekilde ele almış, dünya milletlerini birbirine yaklaştırmak için yeni bir dünya görüşüne ihtiyacımız olduğunu ortaya atmıştı. Ancak hemen işaret edelim ki, Northrop, İslâmî ve onun verdiği hayat değerlerini, tıpkı kendisinden aşağı yukarı bin sene önce doğmuş olan Harezmi büyük bilgin Birunî gibi, batı mefhumu çerçevesi içinde mütalâa etmiş ; doğu mefhumu ile de genel olarak Hinduizm, Budizm ve Şintoizm'in hakim bulunduğu sahalara ile bu dinlerin verdiği hayat değerlerini anlamıştır. Bu yazımızda üzerine duracağımız eserin naşirlerinin doğu ve batı deyimlerini klâsik anlamları ile ele almalarına rağmen, bu iki âlemin hayat değerleri arasındaki farkların, bizim sandığımız kadar büyük olmadıklarına işaret etmeleri önemli bir nokta olsa gerektir. İşte böyle bir anlayış, bu eserin ortaya çıkmasına yol açmış, bu gerçekleri göstermek için yayınlanacak eser ve resimlerin, insanlar arasında, başkalarının kültür verimlerini takdir yolu ile, karşılıklı anlayışı artıracığı düşünülmüştür.

Eser, sona eklenmiş bir buçuk sahifelik ayak notu ve yarım sahifelik bibliyografya ile birlikte 47 sahifedir. Her iki tarafı resimli 20 planşı içine almaktadır. Eserin içindekiler, esas itibarile iki kısma ayrılmıştır. "Ekber ve onun nihai hakikati bulma yolundaki araştırmaları" başlığını taşıyan 23 sahifelik birinci kısımda, eserin ikinci yani "San'atların Koruyucusu Ekber" başlığını taşıyan kısmının anlaşılması için bilinmesi gerekli olan tarihi bilgi verilmiştir. Bu kısımda Ekberin doğumu, gençliği, dinî fikirlerinin gelişmesi konuları incelenmekte, Ekber tarafından kurulmuş olan İbadethane'de onun başkanlığında muhtelif teoloji ve felsefe ekolleri temsilcilerinin iştiraki ile her perşembe akşamı yapılan tartışmalar ve hususiyle Ekber'in türlü dinlerin öğretilerinin bir birleşimi (sentezi) olan Din-i İlahî yahut Tevhid-i İlahî'si üzerinde durulmaktadır. Filhakika yazarın da izah ettiği üzere, Tevhid-i İlahî, Ekber'in kafasında iz bırakan türlü dinlerin öğretilerinin bir sentezidir ve onu böyle bir sentezi ortaya koymaya götüren başlıca sebep de, onun bütün dinlerin müşterek bir kaynağı olduğuna ve insan ile Tanrı arasında mistik manada bir fark bulunmadığına inanmış bulunmasıdır. Ancak söylemek lâzımdır ki, yazarın da haklı olarak belirttiği gibi, Ekber'in bu teşebbüsü, onun şahsi inancının bir ifadesinden ibaret olup, vahye, felsefi veya teolojik bir esasa dayanmamakta, ahlâkî bir sistemi de içine almamaktadır; sadece akli ve mistik unsurların garip bir sentezinden ibarettir.

Eserin ikinci kısmı da tıpkı birincisi gibi, dört bölüme ayrılmıştır. "Moğol resminin kültürel zemini" başlığını taşıyan birinci bölümde, çocukluğunda resim dersi alan ve oldukça kabiliyetli bir öğrenci olan Ekber'in bütün hayatı boyunca resim san'atına karşı büyük bir ilgi duyduğu belirtilerek Fethpur-Sikri'deki sarayın yüze yakın iyi ressamın ve onların çok sayıdaki çıraklarının çalıştığı hususi resim atelyesi hakkında bilgi verilmektedir. Yapılan resimlerin Ekber'e nasıl arzedildiği ve san'atkârların, eserlerinin mükemmelliğine göre aylık gelirlerinin hükümdar tarafından nasıl arttırıldığı vb. gibi teferruatın, Ekber'in çağdaşı *Ekbername* müellifi Ebu'l-Fazl'ın *Ayn-i Ekberi* adını taşıyan eserinin "Yazı ve resim san'atları" na ayrılmış olan faslına istinat etmesi, eserin değerini şüphesiz arttırmaktadır.

Gerçekten bu sırada Fethpur-Sikri'deki imparatorluk kütüphanesi Farsca, Arapca ile Keşmirî ve Hindu dillerinde yazılmış pek çok kitapla doldurulmuş bulunuyordu. Bu eserlerin kütüphanedeki tasnifi de, yazılmış buldukları dillere göre yapılmıştı. Hint edebiyatına ait olan kitaplar bile Farscaya tercüme ediliyor, yazılan veya tercümesi yapılan bir çok kitap saray ressamları tarafından resimlendiriliyordu. Meşhur yazmalardan çoğu üzerinde muhtelif ressamlar çalışıyor, meselâ birisi çiziyor, diğeri boyuyor, bazan bir üçüncüsü de hususiyle portrelerde, yalnız başlardan mes'ul bulunuyordu. Diğer taraftan Ebu'l-Fazl, saray ressamları tarafından yapılmış olan resimlerin Avrupa ressamlarının eserleri

¹ *The Meeting East and West; An Inquiry Concerning World Understanding, New-York 1946.*

ile yanyana konulmakta olduğundan bahsetmektedir ki, bu, Avrupa san'atının Ekber'in sarayında tanınmakta olduğunu göstermektedir. İmparatorun Guceratta rastladığı Portekizlilerden aldığı hediyeler arasında resimlerin de bulunması mümkündür. Hindistana giden ilk hıristiyan papazları da Ekber'in sarayında Hıristiyanlığa ait bazı konular üzerine Avrupalı ressam tarafından yapılmış resimlerin asılı bulunduğunu görmüşlerdir. Daha sonra gelen misyoner papazlar da hıristiyanlığa ait resimler, hususiyile Meryemin resimlerini hükümdara takdim etmişlerdir. Resimlerin konuları kadar, üsluplarının da Ekber'i cezbediği anlaşılıyor. Avrupa resminin gerçekçi temayülünün onu daha fazla tatmin ettiği anlaşılmaktadır. Zira ona göre ressam, Tanrının yaratıklarını mümkün olduğu kadar aslına sadık bir şekilde yapmalıdır.

Eserin bu kısmının ikinci bölümünde artistik zemin üzerinde durulmaktadır. Herşeyden evvel Ekber'in edebiyat ve san'atta gerçekçiliği tercihinin sadece onun zevkinden gelmediği ifade edilmekte, bunun, onun ailesinin irsi bir temayülü olduğu belirtilmektedir. Yazarın da haklı olarak söylediği gibi, gerçekten, meşhur *Hatırat*'ın çok güzel bir şekilde gösterdiği üzere, Ekber'in dedesi, Timurun altıncı nesilden torunu Babür, büyük bir tabiat aşığı idi. Yazar, sırf bu gerçekçi anlayışı dolayısıyla çok münevver ve ince ruhlu bir hükümdar olan Babür'ün, çağdaşı büyük ressam Behzad'ı sakalsız yüzleri iyi çizemediğini belirterek tenkid etmesini pek yerinde bulmaz. Zira, bu devir İran (doğru ifadesi ile İslâm) san'atı eserlerinin bizim takdimimizi tophyan tarafı, onların realizmi değil, dekoratif mükemmellikleridir. Onlar, hakiki dünyadan bir parçayı temsil etmek yerine, bize kendilerinin olan majik bir dünyayı nakledeleler. Gök çok parlak altın rengi, veya çok saf bir mavi ile, kayalar, çivit rengi, penbe veya turkuvaz renkleri ile atlar ise resmin çerçevesi içinde göze uygun gelen herhangi bir renk ile boyanır. Ağaçlar ve çalılar üzerindeki her yaprak ve çiçek ayrı görünüşte bir mücevheri andırır. Resmin berraklığını hiç bir gölgenin kapatmasına müsaade edilmez. Mimari zemin kullanıldığı zaman, duvar, kapı ve pencerelerin durumunun üç buudu andıran bir durumda olmasına, şahıslar tip bakımından bir şahsiyet göstermelerine rağmen, bu tabiatçı temayüller, eserin tezyinatçı kompozisyon birliğini hiç bir zaman bozacak derecede değildir. Ancak Ekber devrinin sonlarına doğru yapılan minyatürler, üslup bakımından bu anlatılan san'at anlayışından farklı bir manzara arzeder. Yazar, bu hali, Ekber'in saray ressamları arasında bulunan yerli Hint san'atkarlarının, klâsik Hint san'atının tabiatçiliğini menşei Türk ve İranlı olan İslâmî an'ane ile mezcedebilmiş olmaları ile izah eder. Böylece Hint-Mogol resim san'atının mahiyeti ortaya çıkar ki, bu, gerek üçüncü buuda ve gerekse profil resme verilen önem ile o zamana kadar ki İslâmî an'anededen oldukça farklıdır. Ekber devrinin son zamanlarında görülen *naturalizm* ve *üçüncü buud* temayülünde Avrupa resmi ile teması tesiri olabileceği de düşünülebilir. Ancak hadise, bu temayüllerin daha önce de mevcut bulunduğudur ve bunda eski Hint san'atının olduğu kadar Ekber'in şahsen tevarüs etmiş bulunduğu tabiat sevgisinin büyük tesiri olmuştur. Bizce önemli olan diğer bir nokta da, yalnız resmi değil, edebiyat ve müziği de büyük ölçüde himaye ve teşvik etmiş olan Ekber'in resim ve ressam hakkındaki aşağıdaki sözleridir. Ekber şöyle demektedir : "Resimden nefret edenler vardır. Ben de böylelerinden nefret ederim. Bana öyle geliyor ki bir ressam, Tanrıyı tanımada daha fazla imkânlarla sahip olacaktır. Zira bir canlının resmini çizen, birbiri arkasından onun uzuvlarını yapan ressam, eserine can veremeyeceğini mutlak surette hissedecek ve böylece Tanrıyı, Hayat Vericiyi düşünmeye mecbur olacak, O'nun hakkındaki bilgisini arttıracaktır". E. Wellesz'in adı daha önce geçmiş olan Ebu'l-Fazl'dan naklettiği bu sözler, Ekber'in şahsî inancının doğru bir ifadesi olduğu kadar, zamanının resme düşman olan mutaassıp ulemasına yöneltilmiş bir hücumdurki, Ekber, bunlarla yaşadığı müddetce mücadele etmiştir. Bilindiği üzere mutaassıpların istinatgâhı da, "Hüküm Gününde Tanrı tarafından en şiddetli bir şekilde cezalandırılacak kimsenin ressam olacağı, Tanrının ressamı san'atının yaratığına hayat vermesi için çağıracağı ve aczini itiraf eden ressamın cehennemlik olacağı" yolunda rivayet edilen hadis'tir. Ekberin ressamın Tanrıyı tanıma hususunda daha geniş imkânlarla sahip olacağı yolundaki sözleri ile varlığından bahsedilen ve kat'iyeti şüpheli olan bu hadisin telkin etmek istediği zihniyet arasındaki büyük tezat, cidden dikkati çekicidir ve üzerinde uzun uzun düşünülse yeridir.

Dr. HÜSEYİN GAZİ YURDAYDIN